

87544

DİNLER TARİHİ DERNEĞİ YAYINLARI / 3

Dinler Tarihi Araştırmaları - III
(Sempozyum, 09-10 Haziran 2001, Ankara)

2000. YILINDA HIRİSTİYANLIK
(DÜNÜ, BUGÜNÜ ve GELECEĞİ)

Ankara
2002

YUHANNA'NIN VAHYİ VE HİRİSTİYAN TARİHİNDEKİ YANSIMALARI

Doç. Dr. Baki ADAM*

Yuhanna'nın Vahiyi, Yeni Ahit'in sonunda yer almaktadır. Kitabın yazarı ve yazılış tarihi hakkında değişik görüşler bulunmaktadır. Kitabın 65 ila 70 veya 94 ile 96 yılları arasında yazıldığı tahmin edilmektedir. Yazarı ise, Kilisenin geleneksel kabulüne göre, dördüncü İncil'in yazarı Yuhanna'dır. Ancak bu görüş tüm Kiliselerce kabul edilen bir görüş değildir. Doğu Kiliseleri bunu kabul etmemişlerdir. Bu yüzden Vahiy kitabının sahilliği hakkındaki tartışmalar V. Yüzyıla kadar sürmüştür. Günümüzde, Yuhanna İncili ile Vahiy kitabını üslup ve mantık açısından karşılaştıran bazı araştırmacılar bu kitabın Yuhanna adını taşıyan başka biri tarafından yazıldığını iddia etmektedirler.

Kitapta verilen bilgilere göre, kimliği tartışmalı olan Yuhanna bu kitabı Patmos adasında yazmıştır. Kitabın yazıldığı dönemde Hıristiyanlar Romalıların baskısı altındadır. Muhtemelen vahiy'in yazarı Yuhanna da Patmos adasında hapiste idi. Romalıların eziyetinden yılan ve kurtuluş ümidi arayan Yuhanna, böyle bir haleti ruhiye içinde kurtuluş kurgusu hazırladı ve Vahiy'i yazdı. Vahiy'i yazarken de Eski Ahit'teki apokaliptik Daniel kitabından etkilendi. Çünkü Daniel kitabındaki kehanetlerin sahibi Daniel de Yuhanna'nın gibi şartlar altında yaşamıştı. Daniel kehanetlerini Babil Sürgünü esnasında kaleme almıştı.

Vahiy kitabı, metaforik anlatımlarla yüklü apokaliptik türden bir kitaptır. Bu tür kitaplar, Hıristiyanlığın ilk yüzyılında oldukça yaygındı. Ağırlıklı olarak Eski Ahit'teki apokaliptiklerin etkilerini taşıyan bu kitaplar, Tanrı'nın tek ege men olduğunu, Tanrı'nın iyi ve mükemmel amacını gerçekleştirmek için sonunda dünya tarihini doğaüstü olaylarla değiştireceğini konu edinir. Tanrı'nın karşıtları, çoğu kez canavarlar ve ejderhalar gibi mitolojik yaratıklarla sembolize edilir. Aslında bu kitaplar, kötülerin iyilere zulmetmesini ve sonunda iyilerin intikamının Tanrı tarafından olağan dışı bir şekilde alınmasını mitolojik anlatımlarla dile getirirler. Vahiy kitabında bu tür sembollere ve mitolojik anlatımlara sıkça rastlanır.

* Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dinler Tarihi Anabilim Dalı

Kitap, genel olarak iki temel bölümden oluşur. İlk bölümde, Asya'daki yedi kiliseye yazılan mektuplar yer alır. Bu yedi kilise Anadolu'nun bugünkü Ege bölgesinde bulunmaktadır. Yedi kiliseye gönderilen mektuplar, çeşitli buyruklar, övgüler, uyarılar ve vaatler içerir. İkinci bölümde ise kurtarıcı Mesih'in gelişine yakın bir zamanda gerçekleşecek olaylar ve Mesih'in dönüşü konusu işlenir. Burada, dünyanın uğrayacağı Tanrı gazabından söz edilir. Kitapta sözü edilen Tanrı'nın gazapları, yedi mühürün açılması, yedi borazanın çalınması ve Tanrı öfkesiyle dolu yedi tasın yeryüzüne boşaltılmasıyla gerçekleşir. Yedinci borazanın çalınmasıyla, dünyaya egemen olan Şeytan yenilir ve dünyanın egemenliği Tanrı'nın ve İsa Mesih'in kontrolüne geçer. Ejderha, yani Şeytan, gökten yeryüzüne atılır (Esi 12:7-12). Gökten inen bir melek, Ejderha olarak tanımlanan Şeytanı bağlar ve dipsiz kuyuya atar ve kuyunun girişini mühürler. Şeytan bin yıl orada bağlı kalır. Bin yıllık dönemde inananlar Mesih'le birlikte mutlu ve huzurlu bir şekilde yaşam sürerler. Bin yıl tamamlanınca şeytan serbest bırakılır. Şeytan ordularıyla son kez bir isyan başlatır fakat başarılı olamaz. Yakalanır ve sonsuza kadar ceza görmesi için ateş ve kükürt gölüne atılır. Bundan sonra son yargılama başlar. Bunun için bütün ölümler dirilir. Yaşam kitabı denen kitapta adları yazılı olmayanlar, ölümlerle birlikte ateş gölüne atılır. Böylece, Adem'in günahıyla ortaya çıkan ölü yok olur. Bundan sonra yer ve gök yenilenir. Yeni Kudüs, Tanrı'nın kaptından süslü bir gelin gibi yer yüzüne iner. Yuhanna, Yeni Kudüs'ü hayalinin alabileceğince olağan üstü bir şekilde tasvir eder. Onun tasvirine göre Yeni Kudüs, tam bir cennettir. İnananlar, yani yaşam kitabında adları yazılı olanlar, başka bir ifadeyle ölümsüzlüğe hak kazananlar, yeni dünyada, Yeni Kudüs'te yani Tanrı Krallığında sonsuza kadar yaşarlar.

Vahiy kitabı ciddi bir şekilde okunduğunda, İncillerde anlatılan İsa'dan farklı bir İsa'nın tanımlandığı görülür. İncillerde anlatılan İsa her yönüyle mütevazı, yanağına tokat vuran birine diğer yanağını çevirmesini öğütleyen barış yanlısı bir kimsedir. Vahiy'deki İsa ise, son derece ihtişamlı, en korkunç cezalarla intikam alan ve dünyaya egemen olan bir kraldır.

Vahiy, Hıristiyanlık tarihinde çeşitli şekillerde yorumlanmıştır. Bu yorumları, tarihçi, gelecekçi ve mecazcı olmak üzere üç kategoride değerlendirebiliriz. Tarihçi yoruma göre Vahiy, aslında, yazıldığı dönemde olup biten olayları anlatır. Yuhanna, metaforik bir dil kullanarak, ilk dönemde baskı gören Hıristiyanları ümitlendirmek için bu kitabı yazmıştır. Gelecekçi yoruma göre kitap, dünyanın sonunu ve Mesih'in dönüşünü tasvir etmektedir. Mecazcı yo-

ruma göre ise kitap, geçmişin, şimdinin veya geleceğin olaylarından, kişilerinden söz etmez. Sadece, iyilerin kötülerle mücadelesini ve iyilerin bu mücadeleden galip çıkmasını simgesel dille tasvir eder ve böylece Hıristiyanları yüreklendirir.

Vahiy'i yazan Yuhanna, bin yıl (milenyum) düşüncesini ve Mesih'in krallığını vurgulayarak, umutsuz ve çaresiz Hıristiyanlara ümit vermiş ve onları heyecanlandırmıştır. Mesih'e teslim olmayan her şeye ve herkese karşı anlaşılmaz ve gizemli bir nefret geliştiren Yuhanna, bununla, mutaassıp ve eğitimsiz halk kitlelerini etkilemiştir. Sembollerle düşünen ve mitik eğitimleri güçlü olan halk kesimi, Vahyin bu muhteşem, korkunç ve olağan üstü mitolojik anlatımından daima etkilenmiştir. Bu nedenle, Vahiy kitabı bu halk kesimi arasında Yeni Ahit'in diğer kitaplarından daha etkin olmuştur. İnsanlar, içinde buldukları ortamı kitaptaki sembollerle tanımlamışlardır. Örneğin kitapta kötülüğün, zulmün ve ahlaksızlığın sembolü olan Babil, yer altında yaşayan ilk Hıristiyanlara göre Roma'yı simgeliyordu. Roma'nın gücünü yitirmesi ve yıkılması onlar tarafından coşkuyla karşılanmıştı. Reform hareketinden sonra Babil, tekrar Roma ile özdeşleştirildi. Bu defaki Babil, Katolik Kilisesinin merkezi Roma şehrini simgelemektedir. Günümüzdeki mesihçi fanatik Protestanlar ise Babil'le, bazen New York, bazen Paris gibi lüks ve sefahatın yaşadığı kentlerle özdeşleştirmektedirler.

Buraya kadar içeriği ve bazı Hıristiyan halk kesimi arasındaki önemi hakkında kısaca bilgi verdiğimiz Yuhanna'nın Vahiy kitabının, ilk dönemlerden günümüze kadar Hıristiyanlık tarihinde önemli yansımaları olmuştur. Kitapta sözü edilen İsa Mesih'in dönüşü, bin yıllık mutlu yaşam dönemi ve yeni dünya yeni kudüs motifleri Hıristiyanlıkta Mesihçi hareketlerin doğmasına yol açmıştır. Mormonizm, Adventizm ve Yehova şahitleri bugün bildiğimiz hareketlerin başında gelmektedir.

Yuhanna'nın Vahiy ve Hıristiyanlıktaki Binyılcılık (Milenyum) İnancı

Geride bıraktığımız yüzyılın sonlarında sıkça duyduğumuz milenyum kelimesi, bin yıllık bir dönem anlamına gelir. Ancak bu kelime, takvimsel bir zaman bölümünü değil, eskatolojik bir zaman bölümünü ifade eder. Geleneksel Hıristiyan bin yılı, tam olarak bin yıl sürecek ve nihai bir savaş ve bütün ölümlerin yargılanmasıyla son bulacak gelecekteki bir dönemdir. Hıristiyanlıktaki bu bin yılcılık inancının kökeni, Eski Ahit'teki Daniel kitabı ile Yeni Ahit'teki Vahiy kitabına dayanır. Ama asıl şeklini Yeni Ahit'teki Vahiy kitabından alır.

Hıristiyanlıktaki bin yılılık inancı, Hıristiyanların dini ve siyasi tarihinde yankılar uyandırmıştır. Meleklerinden biri aracılığıyla konuşan İsa'nın Vahiy kitabındaki: "Bu kitabın peygamberlik sözlerini mühürleme, çünkü vakit yakındır... İşte, tez vakitte geliyorum..." (Vahiy, 22) sözü, Mesih'in dönüşünün ve mutlu bin yılın gelmesinin yakın olduğunu Hıristiyanlara düşündürmüştür. Özellikle Hıristiyanların baskı gördüğü ilk dönemlerde bu inanç bazı Hıristiyan önderleri heyecanlandırmıştır. Daha 156 gibi erken bir tarihte Montanus, Frigya'da binyılcılık konusunda vaazlar vermeye başlamıştı. Vecd halinde vaazlar veren Montanus, gökteki Kudüs'ün yeryüzüne inerek Frikga'daki Pepuza ve Tymion köyleri arasındaki ovaya yerleşeceğini ilan ediyordu. Montanuscular, zaman zaman evlerini yurtlarını bırakıp ovalarda, dağ tepelerinde bin yılın gelmesini beklediler. Fakat bu beklentileri gerçekleşmedi. Bununla birlikte Montanusculuk, dokuzuncu yüzyıla kadar etkilerini sürdürdü.

Hıristiyanlık Roma'nın resmi dini haline gelip Kilise siyasi bir güç elde edince, bin yılılık inancı Kilise'den hoşlanmayan teologlara, mazlumlara, yoksullara ve kurtarıcı olarak ortaya çıkanlara kaldı. Binyılcılıkla ilgili kutsal metinleri ve gelenekleri yok saymayan Kilise, bu inanç konusunda iki tür yorum geliştirdi. Bunlardan birine göre, binyıl eninde sonunda gelecektir. Fakat bu olay şimdiden bilinemeyecek uzak bir zamanda gerçekleşecektir. Dolayısıyla günlük hayatımızı bu inanca göre belirlememiz anlamsızdır. İkinci ve daha yaygın olan yorum ise, bin yılıcılığa metaforik ve alegorik açıdan bakmakta ve hatta bu kutsal olayın çoktan gerçekleşmiş olduğunu iddia etmektedir. Katolik çevrelerde yaygın olarak kabul gören St. Augustinus'un beşinci yüzyılın başlarında yazdığı Civitas Dei'deki (Tanrının Şehi) yorumuna göre, Hıristiyanlar kutsal bin yıla Kutsal Ruh'un havarilere indiği zamanda girmiş bulunmaktadır. Dolayısıyla binyılcılığa zahiri açıdan bakılmamalı, bu olay manevi bir durum olarak algılanmalıdır. Katoliklerin bu yorumu, Kilise'nin nüfuz alanını korumak ve dünyanın yakında son bulacağı iddia eden çılgınların önünü kesmek amacını taşımaktadır. Bu yüzden Katolik Kilisesi, bin yılıcı hareketlere pek hoş bakmamıştır. On yedinci yüzyılın sonlarında yaşamış olan İngiliz Anglikan rahip Thomas Burnet, taraflı da olsa bu durumu şu sözleriyle gayet iyi açıklamaktadır.

"Bin yılıcılığı tutan bir papa yanlısına henüz rastlamış değilim... Bin yılılık, hakikaten Roma'daki Kilise'yi daima taciz ve tedirgin etmiştir. Zira binyılcılık, onların çizdiği Hıristiyanlık şemasına uymaz. Onlar, İsa'nın vekili olan Papa aracılığıyla zaten saltanat sürmektedirler... Roma Kilisesi şimdiye ka-

dar azametli bir şekilde hüküm sürmüş, Hıristiyan dünyasında hakim Kilise olmuş ve ülkeleri demir bir çubukla idare etmiştir... Bin yıl, ancak zulüm görmüş insanlar için bir mükafat, bir zaferdir... Lüks ve sefahat içinde olan Roma Kilisesi'nin bin yılılık bir beklentisi yoktur. Bundan dolayı Katolik Roma Kilisesi bu inanca daima kötü gözle bakmıştır. Kilise'nin ihtişamı ve azameti arttıkça, bu inancı tesirsiz hâle getirmeye çalışmıştır. Öyle ki, bazı Reformcular tarafından yeniden canlandırılmamış olsaydı, bin yıl inancı ömrünü doldurmuş bir hata olarak dünyadan yok olurdu.”

Burnet'in de belirttiği gibi, Katolikler tarafından pek önemsenmeyen bin yıl inancı Protestan gruplar arasında canlılığını korudu. Protestanlar, Katoliklerin sindirme baskılarına bin yıl inancıyla katlanabildiler. Bin yıl inancı, özellikle Amerika'da etkin oldu. Amerika'da, bin yılı mezhepler ortaya çıktı. Adventizm, Mormonizm ve bugün ayrı bir din olduğunu iddia eden Yahova Şahitliği bunların başında gelektedir. Özellikle Yahova Şahitliği bin yılılığı inancın merkezi hâline getirdi. Yehova Şahitleri günümüzde dünyanın kontrolünün şeytanın elinde olduğuna, dolayısıyla dünyevî güçlerin de şeytanın egemenliği altında bulunduğuna inanırlar ve bu yüzden askere gitmeyi ve bayrağı selamlamayı reddederler. Eski Ahit'in Daniel kitabı ile Yeni Ahit'in vahiy kitabını insanlık tarihinin gizli şifresi olarak görürler. Armageddon Savaşı'nın çıkmasının ve böylece İsa'nın hükümranlığının başlamasını beklerler.

Hıristiyanlıktaki bin yıl inancı, farklı şekillerde başka tohumları da etkilemiştir. Örneğin Güney Afrika'da beyazlarla mücadeleden Xhosa halkında bu inancın etkileri görülmüştür. İkel kabilelerin çoğunda bu inanç kargo kültürü şeklinde belirmiştir.

YENİ DÜNYA VE YENİ KUDÜS ARAYIŞLARI

Vahiy kitabının Hıristiyanlık tarihindeki önemli yansımalarından biri, bin yılılık inancıya bağlantılı olan yeni dünya-yeni Kudüs arayışlarıdır. Bu arayışların en önemli örneğini ise ünlü denizci Cristopher Colombus'un seyahatleri oluşturmaktadır. Vahiy Kitabındaki Yeni Kudüs-Yeni Dünya kehanetini ciddiye alan Colombus, Yeryüzü Cennetini aramak için yola çıkmıştı. Paria Körfezine geldiğinde, Yeryüzü Cennetine yaklaştığını düşünmüş, tatlı su akıntılarını Eden Bahçesinden gelen dört ırmakla ilişkilendirmişti. Büyük denizci, coğrafi keşfine eskatolojik bir önem atfetmişti. Keşfetmekte olduğu Yeni Dünya'yı, Yuhanna'nın Vahiy'ndeki Yeni Kudüs-Yeni Dünya olarak görmüştü. Prens Jean'a hitaben yazdığı mektupta, Colombus şöyle demişti: “Allah beni, daha önce İşıya'nın ağzından haber verdiği ve Aziz Yuhanna'nın Vah-

yi'nde bahsettiği Yeni Sema'nın ve Yeni Yeryüzü'nün elçisi yaptı ve bunun nerede bulunacağını işaretini bana gösterdi"¹.

İşte bu bin yılcı ve apokaliptik atmosfer içinde, okyanus ötesi seferler ve Batı Avrupa'yı köklü şekilde sarsan ve değiştiren coğrafi keşifler gerçekleşmişti.

Christopher Columbus'un eskatolojik amaçla keşfettiği Yeni Dünya Amerika'ya ilk yerleşmeler de eskatolojik işaret altında olmuştur. İnsanlar, Hıristiyan Dünya'nın yenilenme vaktinin geldiğine ve doğru yenilenmenin de Yeryüzü Cennetine dönüşle gerçekleşeceğine inanmışlardı. İngiliz püritenlerin nazarında Amerika'nın kolonileşmesi, Protestan Reformun ilk zamanlarında başlamış kutsal tarihin tamamlanması olarak algılanmıştı. Amerika'daki New York, New Heaven, New Jersey, New England gibi yer isimleri, eskatolojik kehanetlere bağlı olarak, Hıristiyanların Yeni Dünya'da yeni bir dünya kurma özleminin işaretleridir.

Daha onraki yorumlarla Yuhanna'nın Vahyi'ndeki Yeni Kudüs'ün, yani yeni bir dünyanın çalışmayla gerçekleşebileceği ortaya atılmıştır. Bu anlayışa binaen, Yeni Dünya Amerika, onun dindar sakinlerinin eskatolojik gayretleriyle hızla büyümeye ve gelişmeye başlamıştır. Zamanla, çeşitli sebeplerle, Amerika'nın büyüme ve gelişmesi seküler bir görünüm kazanmıştır. Bununla birlikte, bu seküler görünümün altında, eskatolojik beklenti ve dinî heyecan vardı. Hıristiyanlıktaki eskatolojik inancın Amerikayla ilgisini araştıran Charles L. Sanford'a göre, Amerikan hayat tarzını bütün gezegene yayma çabasında ve dış politikasında kendini gösterdiği gibi, Amerika'nın üstünlük ve dünyaya nizam verme kompleksinin kaynağı mesihçi öncü misyonerlerin faaliyetlerinde aranmalıdır. Buna göre, bugün Amerika'nın dünyadaki olayları kontrol eden süper bir güç olmasının temelinde, gizli dini etkenlerin var olduğu ortaya çıkmaktadır.

Sonuç olarak, eskatolojik bir mitos olarak görebileceğimiz Vahiy kitabı, mitosların insan yaşamında ne kadar etkin rol oynadıklarının güzel bir örneğini oluşturmaktadır.

1 Bkz. Mircea Eliade, *The Quest Meaning and History in Religion*, Chicago 1969, sf. 91.